

UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA” din IAȘI

FACULTATEA DE ISTORIE

Învățământ la distanță

**CURS SPECIAL DE ISTORIE ANTICĂ UNIVERSALĂ
TOPONIMIE ȘI TOPOGRAFIE GREACĂ**

Autor și Titular:

Prof.univ.dr. Octavian-Nicolae BOUNEGRU

**ANUL III
SEMESTRUL I
2016-2017**

ISSN 1221-9363

TEMATICA CURSULUI

I. Elemente de toponimie greacă

- Importanța toponimiei antice în studierea Antichității clasice
- Direcții de cercetare în istoriografia actuală
- Instrumente de lucru: Lexiconul de toponimie și topografie Hakkert

II. Elemente de geografie antică

- știința geografică ioniană
- modele și reprezentări
- călători și călătorii; peripluri

III. Elemente de cartografie greco-romană

- Herodot, școala alexandrină (Eratostene), Pytheas
- Cartografia romană: începuturi, epoca Principatului

Tabula Peutingeriana

- Itinerariile romane: Itin.Ant., Itin.Burd., Itin.Gadit., Scutum Durae Europae
- surse cartografice romane târzii: Antiocheia, Madaba
- Tab.Peut.: scurt istoric
- Simboluri
- Descriere, funcționalitate, datare
- Semnificații politice, militare, ideologice

IV. Topografie greacă

- Topografie și urbanism Antichitatea clasică
- Școala ioniană (Hippodamos din Milet)
- Principalele direcții de cercetare în istoriografia actuală

Fig. 1: Harta lui Ptolemeu

ITINERARIUM AD GADITANUM			
ADPORTVM XXXIII	VALENTIAM XV	AMBRVSIVM XV	PAMBRVM XX
HÆSTAM XVI	SAGYNTIVM XVI	NEMAVSVM XV	PLACENTIAM XVI
VETIAM XXVII	ADNOVLAS XXXIII	VGERNVM XV	FLORENTIAM XV
ORIPVM XXXIII	LEDVM XXII	ARELATA VIII	PARMAM XXV
HISPALIAM VIII	INTIBILEM XXXIII	ERNACINVM VI	LIPIDVARIAM XXXIII
CARMONIAM XXXIII	DEPTOSAM XXXIII	CLANVM VIII	MVTINIAM XVII
OBVCLAM XX	SVSALTVM XXXIII	CABELLIONEM XII	BONONIAM XXV
ASTICAM XV	TARRACONEM XXXIII	APTAMIVIAM XII	CLATERNVM XX
ADARAS XII	PALVRIANAM XII	CATVACIAM XII	FORVM CORNELIVM
CORDVBAM XXXIII	ANTISTIANAM XII	ALAVNIVM XVI	FAVENTIAM X
AD X	ADENIS XVI	SECVSTIPONEM XVI	FORVM LVI X
EPORAM XVII	ARRACONEM X	ALABONIAM XVI	CESENAM XIII
VCIESAM XVII	SEMPRONIANAM VIII	VAPPENCVM XVII	ARIMINVM XX
ADNOVLAS XIII	SETERRAS XXXIII	CATVRICOMACVM XVI	FISAVRVM XXXIII
CASTVLONEM XII	ADVISVOCONTEM XV	FRVROVNVM XVII	FANVM FORTVNAE VIII
ADMORVM XXXIII	GERVNDAM XII	RAMAM XVII	FORVM SIMPLICIUM XVI
ISOLARIA XIX	CIENIANAM XII	BRICANTIVM XVII	ADCALEM XVII
MARIANA XX	IVNCARIAM XV	DRVANTIVM XI	HÆSIM XIII
MENTESAM XX	INFRAINEM XVII	SECVSIONEM XXXIII	HÆVILLVM X
LIBISOSAM XXXIII	RVSCINONEM XVI	OGELVM XXVII	NYCERIAM XV
PARLETINIS XXXII	COMBUSTA VI	TAVRINIS XX	MEVANIAM XIX
SALTIQIAM XVI	NARBONEM XXXIII	QVADRATA XX	ADMARIIS XVI
ADPALEM XXXII	BALTERRAS XVI	RIGOMACVM XVI	NARNIAM XVII
ADARAS XXII	CESSERONEM VIII	CVTTIAS XV	OCRICLO XII
SAETABIAM XXXIII	FORVM DOMITII VIII	LAVMILLVM XIII	AD XX XXXIII
SVCRONEM XVI	SIXTANTIONEM XVI	TICINVM XXI	ROMAM XX
SVM · M · P · XL · DCCC · XXXX			

Fig. 2: Itinerarium Gaditanum

Fig. 3: Mozaicul de la Madaba (Ierusalimul)

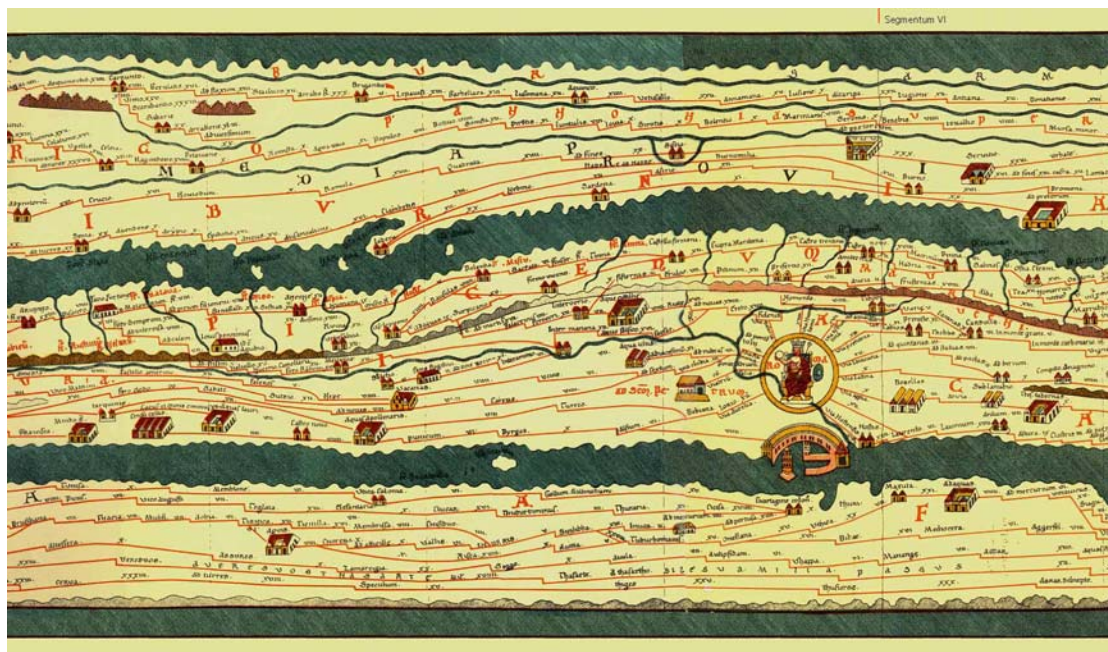

Fig. 4: Tabula Peutingeriana, segmentul VI (Roma)

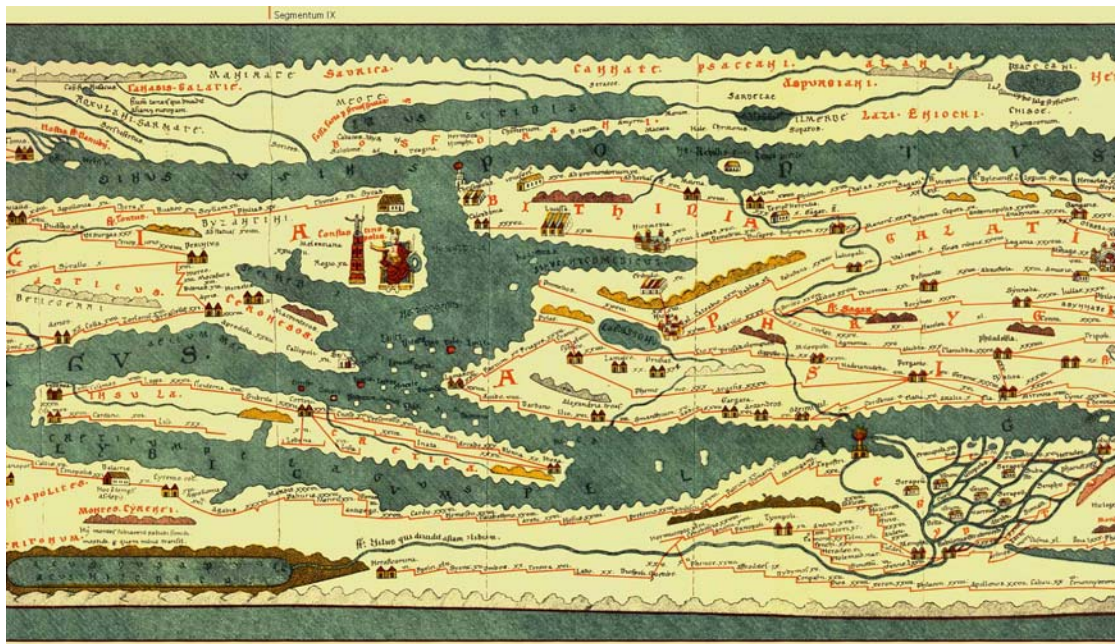

Fig. 5: Tabula Peutingeriana, segmentul X (Constantinopol)

Fig. 6: Alexandria (plan)

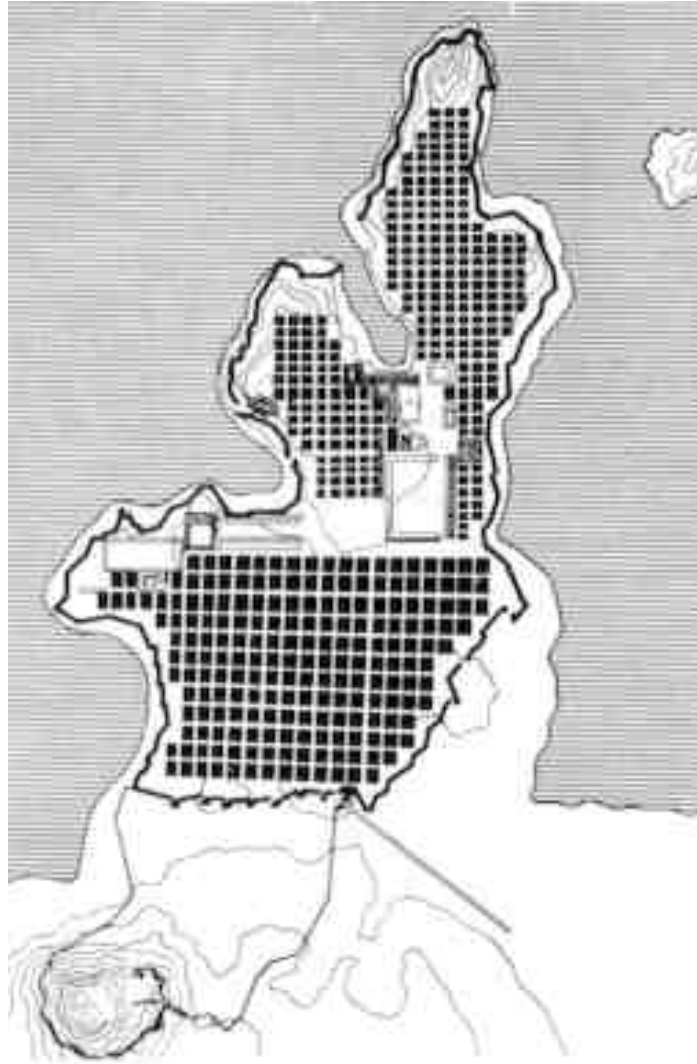

Fig. 7: Milet, planul lui Hippodamos

Fig. 8: Rhodos (planul oraşului elenistic)

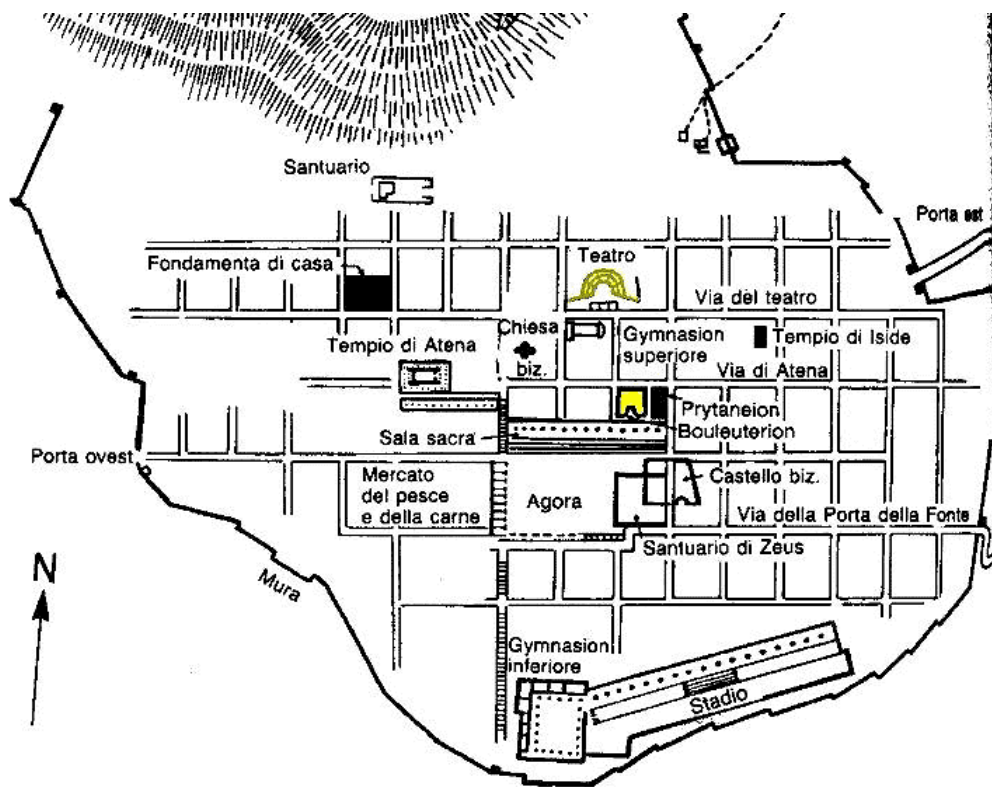

Fig. 9: Priene (planul oraşului elenistic)

LEXICON TOPONIMIC

Arabissos, Arábisoß, localitate în Cappadocia, azi Aflin, Turcia. Oras aflat în estul Cappadociei, între muntii Taurus și Antitaurus, menționat în itinerariile antice ca un important nod rutier, situat la întretăierea drumului care lega Caesarea de orasul Melitene și a drumului care ducea de la Melitene către *Armenia Secunda*. În epoca romană târzie Arabissos este menționat ca sediu episcopal.

Itin. Anton., 210; Hierocl. *Synecd.*, 703, 9.

O. Hirschfeld, RE, II.1, 1895, col. 364, s.v. *Arabissos*; L. Zgusta, *Kleinasiatische Ortsnamen*, Heidelberg 1984, p. 86.

Aracha, Araxa, azi Ereğ, Siria. Localitate situată la 27 km. est față de Palmyra, în teritoriul acesteia. Aici se găsea o stație militară, aflată pe drumul care lega Palmyra de orasul Sura. Numele acestei localități este diferit menționat în sursele antice: *Adaxa* (Ptol. *Geogr.*, V, 15, 24) *Aratha* (Not. Dign. Or., XXXII, 11, 20) sau *Harae* (Tab. Peut. III).

CIL, III, Suppl. 6717-6722.

A. Benzinger, RE, II.1, col. 366, s.v. *Aracha*.

Aradena, Aradéna, Aradëna, Aradën, azi Passopetra, Creta, Grecia. Oras situat pe coasta nordică a Cretei, în regiunea Sphakià. Pornind de la mențiunea lui Hierocles, potrivit căreia Aradena era un oras fenician în Creta (Hierocl. *Synecd.*, 651, I) s-a presupus că numele orasului este compus dintr-o rădăcină care trebuie căutată în toponimul fenician *Arvad*, la care s-a adăugat terminatia cretană -ën. În acest caz Aradena este considerată o colonie feniciană în Creta. În realitate argumentele lingvistice nu par suficient de convingătoare pentru proba existență unui oras fenician în această zonă, cu atât mai mult cu cât nu s-au găsit pînă acum urme arheologice feniciene în regiunea amintită. Stefan din Bizant arată că Aradena mai era numită și *Anopolis*,

variantă care nu mai este menționată în nici un alt izvor antic. Etniconul *Aradenios* este atestat epigrafic (IG, IX.2 Add., p. 83).

Despre istoria orasului se cunosc extrem de puține lucruri. Numele orasului este menționat într-o listă de la Delfi, alături de multe alte cetăți cretane. Un eveniment notabil care este azi cunoscut este faptul că în anul 183 B.C. Aradena, alături de alte orase din Creta, încheie o alianță cu Eumenes, regele Pergamului. În tratatul încheiat, comunitatea de la Arados este numită *Hradënnioi*. În textul acestui tratat este menționată o sumă de orase cretane, organizată într-o uniune care era dominată de Cnossos și Gortyna, care apar la începutul seriei de orase menționate în tratat. Este de remarcat însă faptul că regele Eumenes tratează cu fiecare din orasele acestei *koiné* în mod separat, ceea ce sugerează că, în realitate, uniunea respectivă era foarte instabilă.

Steph.Byz., s.v. Aradën;

Syll.Inscr.Gr., 288; M. Guarducci, *Inscriptiones Creticae, II, Tituli Cretae Occidentalis*, Roma 1939, p. 39; A. Plassart, *Inscriptions de Delphes*, BCH, 1921, p. 59.

O. Hirschfeld, RE, II.1, col. 370, s.v. *Araden*; M. van der Mijnsbrugge, *The Cretan Koinon*, New York 1931, p. 55; F. K. Movers, *Das phönizische Altertum: Geschichte der Kolonien*, Aalen 1967, p. 259.

Arados, oras situat pe insula Ruâd, pe coasta Feniciei, în dreptul orasului de azi Tortose, Siria. Orasul a fost construit pe o mică insulă de numai 800 x 500 m. situată la 2,5 km. de coasta feniciană. Toponimul este de origine feniciană, *'rwd* însemnând refugiu. În tăblitele de la Ebla orasul este numit *A-ra-wa-ad*, iar în akadiană apare sub mai multe variante: *Ar-wa-da*, *A-ru-da*, *A-ru-ad-da*. *Arados* este varianta greacă a toponimului. Orasul pare să fi fost fondat de sidonieni (Strab.*Geogr.*, XVI, 753).

Situată în largul coastei siriene, Ruâd este o mică insulă care pare pierdută în mare. Strabon prezintă insula cu o mare exactitate în câteva cuvinte: o stîncă înconjurată de valuri. Insula Ruâd se află la extremitatea septentrională a unei linii de recifuri, vechi lant de dune scufundate, care taie paralel coasta la o distanță de 2 sau 3 km începînd de la Tripoli. Navigația este periculoasă în aceste regiuni de tîrm. În trecătoarea situată între insulele Abou-Ali și

Nussonié, în apropiere de Arados se găsesc numeroase epave antice, începând din secolul V a. C. până în secolul VI p. C.

Distanța dintre insulă și continent, care este în jur de 2 km, a fost divers apreciată în antichitate. Diferențele de apreciere tin de diversitatea punctelor de plecare și de rezultatele alese pentru a măsura lungimea unei traversări efective. Fată de continent, coasta orientală a insulei sapă un golful natural dublu care formează portul. Orientare nord-est - sud-vest a axei principale a insulei face din cele două golfulite, suficient adăpostite de agitație și de vânturile dominante, conferă insulei acostarea cea mai sigură de pe toată coasta siriană. Instalațiile portuare de la Arados datează probabil din epoca bronzului.

Astăzi este greu de reconstituit cu exactitate aspectul portului antic. Obstacolele naturale care separă cele două golfulite au fost ridicate pe o fundație din blocuri enorme care constituie o puternică radă portuară în care navele puteau să acosteze. În interiorul portului nu s-au găsit urme ale unui chei și nici urme de metereze. Portul din Arados nu era deci un port deschis, separat de oras printr-un zid. Pe de altă parte, textele antice, nu îl numesc nici port închis (λίμνην κλειστόν), ca portul din Sidon sau unul dintre porturile din Tyr. O inscripție de la începutul secolului III p. C. menționează portul de pescari de purpură. Cum nu era în insulă un alt golful care să poată servi ca port pentru pescari, portul pescarilor de purpură trebuie să fi ocupat golful marelui port, mai precis în micul basin de la sud, care ar putea fi considerat ca un port unde pescarii de purpură își adăposteau bărcile și aproape de care își aveau antrepozitele și atelierile. Pe continent orasul mai dispunea de un important port comercial, Carné.

Datorită poziției sale geografice, orasul cunoaște o spectaculoasă dezvoltare. Încă de la sfârșitul secolului XII a. C., mai precis în timpul lui Tiglath-Pileser (1115-1077) aria urbană se extinde și în zona continentală, aici instalându-se și un cimitir. Noile cercetări arheologice au dovedit că este vorba de necropola regală a orasului. La începutul secolului VIII a. C. Arados era un înfloritor oras comercial, cu o intensă activitate de comerț maritim, în care sînt menționate deja comunități formate din armeni și greci. Sursele literare menționează că Abdil'ti, rege în Arados, plătea tribut regelui Senacherib.

Arados cunoaște o perioadă de mare înflorire economică în timpul regelui Matanbaal (680-669 a.C.), activitățile dominante fiind transportul maritim de mărfuri și construcția de corăbii. Epoca persană a reprezentat pentru Arados un prilej de consolidare a dominației maritime în Mediterana orientală, Arados făcând parte dintr-o alianță politică împreună cu orasele Tir și Sidon. Flota de război a orasului, comandată de amiralul Merbal, l-a însoțit pe Xerxes în expediția împotriva Greciei.

Teritoriul continental al orasului s-a extins considerabil, ajungând până la fluviul Orontes; el cuprindea câteva orase comerciale importante pe continent, dintre care se remarcă Marathos, centru economic prosper, controlat de aradieni. Marathos este descris de Pomponius Mela ca unul din cele mai mari și mai adăpostite porturi de pe coasta feniciană (Pomp.Mela., I, 12). Ocuparea orasului Marathos și integrarea sa în teritoriul continental aradian a adus imense servicii economiei orasului, în plină dezvoltare. Potrivit relatărilor lui Diodor, ocuparea Marathosului de către aradieni s-a petrecut după un război destul de îndelungat, în care operațiunile militare se împlăteau cu vicisugurile orientale (Diod.Sic., XXXII, 5, 1-2).

Alte surse relative privind situația politică a Aradosului înainte de sosirea macedonenilor întregesc imaginea despre viața politică și economică a orasului. Pseudo-Scylax, care indică domnia lui Filip II al Macedoniei, numește Arados *basileía Turíwn*. Expresia nu pare să se traducă altfel decât prin: reședința regală a Tirului, sau oras regal al Tirului. Potrivit acestui pasaj, Arados s-ar fi putut deci găsi sub hegemonia tireniană, iar insula va fi fost a doua capitală a regatului Tir.

Regele Straton din Arados se supune lui Alexandru cel Mare, iar orasul se bucură în perioada imediat următoare de o relativă autonomie. În timpul campaniei lui Alexandru în Siria Arados și teritoriul său se află în mijlocul evenimentelor. Arrian descrie admirabil întâlnirea dintre Alexandru și Straton, fiul lui Gerostratos, regele Aradosului și a Confederației aradiene. Acesta, împreună cu tatăl său și cu alți regi din Fenicia și din Cipru, se afla pe o corabie care conducea întreaga flotă militară aradiană. Întâmpinându-l pe Alexandru, Straton îl încoronează pe acesta cu o coroană de aur și îi predă orasul, porturile, orasul Marathos și întreg teritoriul (Arr.*Anab.*, II, 13, 7).

Cucerirea macedoneană nu marchează imediat sfîrsitul regalității în Fenicia. După Diodor, la sfîrsitul secolului IV a. C. Antigonos a convocat regii Feniciei și guvernatorii din Siria. Nu se știe cînd a avut loc la Arados schimbarea de regim politic, dar acest eveniment trebuie căutat la începutul secolului III a.C., cînd, de pildă, Tirul devine republică, către 275 a.C. După ocupatia macedoneană orasul încetează să mai bată monedă proprie, pentru că primește mai multe ateliere monetare regale (seleucide) care emit monedă de argint (tetradrahme) și de bronz. Abia în anul 259 a.C., cînd începe era Arados, orasul reia emiterea de monedă autonomă. Aceste date, ca și alte informații probează faptul că orasul, ca și alte cetăți comerciale din zonă, se bucură de o mare autonomie, regii seleucizi mărginindu-se la a-și rezerva profitul și de a-și aroga tutela regală. Din analiza emisiunilor monetare ale orasului, rezultă un tablou destul de fidel al raporturilor dintre Arados și regatul Seleucid.

În epoca diadohilor orasul a jucat un rol important, mai ales pentru regatul Seleucid. Deși au existat numeroase presiuni armate din partea Ptolemeilor, Arados se menține într-o poziție de independență relativă față de acest regat. Arados se implică chiar în războiul dintre Seleucos Callinicos și Antiochos Hierax, încheind cu primul un tratat în care se stipula, printre altele, obligația orasului de a acorda azil aliaților lui Seleucos (Strab.*Geogr.*, XVI, 2, 14; Eusthatius, *Geogr.Graec.min.*, II, p. 314). Cu ocazia războiului între Seleucos II Callinos și Antiochos Hierax, Arados a găsit ocazia de a-și mări posesiunile pe continent. Extinderea teritorială a Aradosului nu a cuprins și noile orase ale confederației. Nota lui Strabon privește numai creșterea domeniului propriu al orasului.

În 218 a.C. Arados acordă ajutor regelui Antiochos III în războiul acestuia împotriva regatului Lagid. Chiar după înfrîngerea lui Antiochos III la Raphia (217 a.C.) Arados reusește să-și păstreze independența față de Ptolemaios IV. Ceva mai tîrziu însă orasul cunoaște un moment dificil, adică cucerirea și distrugerea sa de către Antiochos IV în anul 168 B.C., eveniment care sugerează că raporturile sale cu regatul Seleucid au fost extrem de fluctuante.

Fată de Lagizi, care dispuneau de toate resursele muntilor libanezi pentru construirea de nave, a santierelor din Sidon, Byblos și Tripoli, marinari

reputati din Tir si din Sidon, Seleucizii aveau o nevoie imperioasă de puterea maritimă a Arados-ului. Astfel, în timpul celui de-al doilea război sirian (244-243 B.C.) Antiochos II, care avea nevoie stringentă de o alianță stabilă cu Arados (pe atunci un puternic oraș maritim, cu o flotă puternică) acordă cetății un statut special, fapt care se reflectă în emisiunile monetare. Mai înainte sa, Antiochos I, la începutul domniei sale, dorind să se facă agreat în orașul insular, face cadou marelui sanctuar din Baetoce, care aparținea Arados-ului, veniturile orașului vecin templului, asigurând profituri considerabile sanctuarului. Apoi Arados este scutit de toate taxele și de toate impozitele, iar casele orașului sînt scutite de la rechiziție. Antiochos II pentru a se asigura de fidelitatea Arados-ului și bineînțeles de sprijinul armatei sale, îi atribuie autonomie completă. Uzînd de asemenea de privilegiul său ca oraș liber, Arados emite tetradrahmele din argint, începînd în anul 259 a.C.

Forta principală a orașului Arados, care îi conferea supremație pe mare și controlul traficului de mărfuri din zonă era reprezentată de marina comercială și de război. De altfel, nava de luptă este simbolul cel mai frecvent pe monedele emise la Arados. De pildă, în perioada persană, staterii emise la Arados aveau pe avers reprezentarea unei galere, cu toate detaliile de construcție. Astfel se poate reconstitui cu destulă exactitate imaginea trierelor pe care Arados le-a trimis, sub conducerea lui Marbal, în războiul lui Xerxes la Salamina.

În perioada elenistică, navele aradiene care figurează în războiul lui Antiochos III și mai tîrziu în escadra lui Octavian, nu și-au schimbat totuși forma. De-a lungul a două secole, serii de monede de bronz poartă ca emblemă o proră sau o pupă a cărui etambot este ușor curbat în sus. Monedele aradiene nu reprezintă decît foarte rar vase comerciale.

În războiul romanilor contra piratilor, Arados și porturile apropiate primesc ele vizita escadrelor romane. După anul 64 a.C., Arados devine aliat al Romei și rămîne, împreună cu Tir și Sidon, singura dintre orașele feniciene care și-a conservat sub Imperiu statutul său din epoca elenistică. Este deci probabil ca Arados să nu fi fost integrat în provincia Siria.

Arados a fost pentru ultima oară figura curajoasă a lumii greco-romane prin rezistența sa la cucerirea arabă. Chiar dacă coasta este în mîinile

musulmanilor încă din anul 636 e. n. insula nu este ocupată de Moawiya decât în 641, după un greu asediu.

Arados era o mare putere comercială. Relațiile sale comerciale se extindeau în toată Mediterana orientală. Relațiile Arados-ului cu Cipru, care era foarte aproape de coasta aradiană, sînt în mod particular limitate la perioada elenistică tîrzie. Importantul port al Salaminei, de pe coasta orientală a Ciprului, se găsea în fata Arados-ului. Nu este sigur dacă în perioada clasică, Arados-ul întretinea raporturi comerciale cu Creta. În schimb, ele erau foarte strînse cu Rhodosul, fapt dovedit de sursele epigrafice. La Delos, mare piață a comerțului internațional, aradienii, ca și alți fenicienii, sînt în mod deosebit numeroși încă din sec. III a.C., prezenta lor fiind atestată de inscripții. Un artist din Arados semnează unul din cele mai frumoase mozaicuri de la Delos, dintr-o locuință bogată de lîngă teatru. Tot la Delos se găsește o exedră conținînd statuile membrilor unei familii din Arados, presupusă a fi una din familiile regale aradiene. Mai mulți aradieni sînt onorați aici cu decrete de proxenie.

Amploarea legăturilor comerciale, din epoca greacă și elenistică, pe care le întretinea Arados în Orient și în Mediterana Orientală este sugerată de răspîndirea monedei aradiene. Monedele emise de oficinele din Arados sînt prezente în marile orase comerciale din Orient, cum ar Al-Mina, Lattakia, Tripolis, Byblos, Antiochia pe Orontes, iar în interior ele ajung pînă la Alep și Dura Europos. În mod analog, descoperirile monetare de la Arados și din teritoriul său arată o intensă circulație a monedelor din orasele din Asia Mică sau din Grecia. În epoca romană circulația monedei aradiene, aflată într-un vizibil regres, reflectă fluctuațiile economiei orasului. Descoperirile monetare arată un veritabil declin al comerțului aradian, fapt confirmat de decăderea portului continental, Carné, care în epoca Severilor este menționat ca *sálos*, adică o radă deschisă, care nu dispunea de bazine sau de alte instalații, capabilă doar să adăpostească mici ambarcațiuni. În mod surprinzător, deschiderea marelui drum caravanier dintre Eufrat și Mediterana, care trecea prin Palmyra și care i-a atras acesteia atîta bogăție, nu a avantajat cu nimic comerțul aradian, în ciuda faptului că orasul avea o foarte importantă poziție geografică.

Despre vechile instituții federale ale aradienilor nu știm nimic. Înainte de sosirea lui Alexandru, și în primele perioade ale dominației macedonene, un

rege asigura unitatea confederatiei. Institutiile municipale din Arados si din alte orase ale teritoriului său sînt mai bine cunoscute, dar numai în epoca romană. Consiliul si adunarea poporului sînt organele suverane, atestate la Arados de mai multe decrete onorifice. În epoca lui Augustus întîlnim la Arados un *proboulos*, fără îndoială membru al sectiei care prezida Consiliul. Existenta unei astfel de institutii este caracteristică unei tendinte aristocratice sau timocratice pe care Roma a încurajat-o constant. În epoca Severilor, un decret din Arados numeste, alături de consiliu si de adunarea poporului, o *gerusia*. Numele magistratului eponim este necunoscut. Alte surse epigrafice mentionează *agoranomoi*, care supravegheau aprovizionare orasului si a pietelor. Portul din Arados este administrat, în epoca Severilor, de un colegiu format din 4 *limenarhoi*, care sînt magistrati municipali, dar de traditie elenistică. În mai multe inscriptii din teritoriul orasului sînt mentionati *strategoii*, foarte probabil magistrati însărcinati cu mentinerea ordinii publice si a securității în oras si în teritoriu.

Aflat la întretăierea marilor drumuri comerciale orientale, dar si într-o zonă de interferente culturale si religioase, Arados era un important centru al cultelor greco-orientale. Fenomenul de sincretism religios si de *interpretatio graeca* este extrem de pronuntat. Astfel, în marele zeu din Baetocaece al aradienilor, grecii, alături de primii Seleucizi l-au recunoscut pe Zeus. Tot Zeus este identificat cu zeul fenician si sirian al furtunii, Baalshâmin, căruia i se dedică un sanctuar în teritoriul Aradosului. Amploarea cultului lui Asclepios la Arados este sugerată de reprezentările zeului pe monedele locale, ca si de numele theofore Asclepios răspîndite printre aradieni. Asclepios este asimilat zeului fenician salvator Echmoun, pentru care Sidon posedă un sanctuar.

În epoca romană cîteva monede reprezintă imaginea unui zeu înarmat, însoțit de două protome de cai, care ar putea fi Baal-Balaion, identificat cu Jupiter din Heliopolitanul. Sub domnia lui Elagabal acest cult cunoaste la Arados o perioadă de maximă înflorire.

Diod.Sic., XXXIII, 5, 4-6; Ptol.*Geogr.*, V, 15, 27; Plin.*Nat.Hist.*, V, 78; Flav.*Jos.Ant.Jud.*, I, 138; Arrian.*Anab*, II, 13, 7; Theoph.*Confess.Chron.*, 344.

A. Benzinger, RE, II.1., col. 371-372, s.v. *Arados*; W. Otto, *Beiträge zur Seleukidengeschichte des 3. JH. v. Chr.*, München 1928; H. Seyring,

Aradus et sa pérée sous les rois Séleucides, Syria, 28, 1951, 206-220; idem, *Antiquité Syriennes 92: Séleucos I et la fondation de la monarchie syrienne*, Syria 1970, p. 300; P. J. Riis, *Sukkas I. The North-East Sanctuary and the First Setting of the Greeks in Syria and Paletine*, Copenhagen 1970; J.-P. Rey Coquais, *Arados et sa Pérée aux époques grecque, romaine et byzantine*, Paris 1974; R. S. Bagnal, *The administration of the Ptolemaic possessions outside Egypt*, Leiden 1976, p. 11; P. Högemann, *Das alte Vorderasien und die Achämeniden. Ein Beitrag zur Herodot-Analyse*, Beihefte zum Tübinger Atlas zum Vorderen Orients, 98, Wiesbaden 1992, p. 186; W. Orth, *Die Diadochenzeit im Spiegel der historischen Geographie. Kommentar zur TAVO-Karte B V 2 Diadochenreich (um 303 v. Chr.)*, Wiesbaden 1993, p. 82; L. Badre, s.v. *Arwad*, *The Oxford Encyclopedia of Archaeology in the Near East*, 1, E. M. Meyers ed., Oxford, 1997, p. 218-219.

Aradus, oras plasat ipotetic în *Africa proconsularis*, identificat cu ruinele de la Henchir Bu Arada, în Tunisia. Existenta unui oras cu acest nume, desi pare putin plauzibilă, se bazează pe mentiunea unui *episcopus plebis Araditanae* în anul 525. Nici o altă informatie, de natură literară sau epigrafică nu confirmă această mentiune. Totusi, cercetările recente privind topografia antică din zonă, par să identifice localitatea Aradus (sau *Aradi*) în câmpia Fahs, lângă localitatea Bu Arada, unde se mai păstrează resturile unui arc de triumf si alte urme de locuire antică. Cîteva inscriptii din timpul lui Valentinian I, Valens si Gratian atestă în această localitate o activitate edilitară intensă. Astfel, în timpul proconsulului Petronius Claudius (368-370) curatorul Fulvius Quadvuldeus dirijează construirea din temelii a unui *praetorium* (AÉ, 1955, 52: *praetorium pulcherrimum a fundamentis instructum Ful(vius) Quadvuldeus cur(ator) r(ei) p(ublicae) instantie sue*).

Potrivit unei interpretări recente, este posibil ca tot despre orasul Aradus (Aradi) să fie vorba într-o inscriptie descoperită în apropiere, anume un altar dedicat lui Constantin cel Mare, în calitate de *restitutor orbis sui terrarum* (aluzie la victoria sa împotriva lui Maxentius, din anul 312). Altarul este dedicat de orasul *Asadi*, toponim care ar putut fi redactat într-o formă coruptă; în acest caz *Aradi* ar putea reprezenta, de fapt, Aradus.

H. Dessau, RE, II.1, 1895, col. 372, s.v. *Aradus*; R. Cagnat, A. Merlin, *Atlas archéologique de la Tunisie*, Paris 1914-1926, f. 24, Bou Arada, Nr. 99; A. Beschouch, *La découverte de trois cités en Afrique Proconsulaire: Alma, Urev et Asadi*, CRAI, 1974, p. 219-234; Cl. Lepelley, *Les cités de l'Afrique romaine au Bas-Empire II. Notice d'histoire municipale*, Paris 1981, p. 70-73.

Araxa, Araca, oras aflat în Lycia, la granita cu Caria, pe valea râului Xanthos, azi Ören, Turkey. Orasul era situat într-o regiune muntoasă, într-o depresiune a văii Xanthos, înconjurată de munti destul de înalti, cum ar fi Kapakı Dağ, de 2254 m. și avînd iesire doar spre sud, pe drumul care ducea în orasul portuar Arsinoe-Patara. Araxa se găsea pe drumul care lega orasele Physkos de Tralleis, în Caria. După Ptolemeu, orasul era situat în tinutul Kragos (Ptol.*Geogr.*, V, 3, 3). O dovadă a importanței orasului în sistemul rutier din vestul Anatoliei este descoperirea resturilor unui pod chiar lângă Araxa, din epoca romană. Sursele epigrafice atestă un revirment al activității edilitare la Araxa în epoca romană. Guvernatorul Pamphyliei, Cn. Avidius Celer Fiscillinus Firmus, pare să fi susținut în mod efectiv un program de refacere a unor edificii ale orasului.

În istoria orasului Araxa activitatea lui Orthagoras a reprezentat un moment decisiv. El a îndeplinit pentru oras câteva misiuni importante, în contextul evenimentelor din prima jumătate a secolului II a.C. După ce în 197 a.C. Araxa, împreună cu întreaga provincie Lycia a intrat sub stăpînirea lui Antiochos cel Mare, în 189, după bătălia de la Magnesia, el trece în stăpînirea Rhodosului. Dominatia rhodiană trebuie să fi fost grea, dovadă, pe de-o parte constituirea confederației Lydiei, din care făcea parte și Araxa, iar pe de alta, soliile pe care aceste orase le trimit romanilor pentru a le elibera. Abia în 169 a.C. romanii acordă libertate Lydiei.

În acest context activitatea lui Orthagoras a contribuit din plin la procesul de eliberare a orasului, dar și la consolidarea puterii sale în raport cu celelalte membre ale ligii. Ca reprezentant al Araxei, el conduce detașamentul de soldați în războiul împotriva tiranului Moagetes, împotriva căruia se coalizează întreaga Confederație. În paralel Orthagoras depune și o activitate diplomatică intensă, conducînd ambasadele Confederației pe lângă Moagetes,

iar apoi este trimis în solie din partea ligii la doi din cei *decem legati* trimisi de romani în 189 în Asia. Pe lângă aceasta, Orthagoras reuseste să atragă de partea ligii orasul Orloanda, de la care, probabil prin manevre diplomatice, reuseste să obțină pentru Araxa o mică posesiune în teritoriul Orloandei. În sfîrsit, după eliberarea Lyciei în 169 a.C., atunci cînd Confederația lyciană instituie o sărbătoare federală în cinstea Romei (*Roma Epiphane*) el a îndeplinit de două ori funcția de *theor* al acestei sărbători.

Polyb.*Hist.*, XXI, 34; Hierocl.*Synecd.*, 685, 2.

IGR, III, 504; SEG, 18, 1962, 570; TAM, 2.2, 701; G. E. Bean, *Notes and Inscriptions from Lycia*, JHS, 68, 1948, p. 46-56; BÉ, 1950, 183.

O. Hirschfeld, RE, II.1, 1895, col. 402, s.v. *Araxa*; S. Jameson, RE, Suppl. XIV, 1974, col. 55-56, s.v. *Araxa*; D. Magie, *Roman Rule in Asia Minor*, II, Princeton 1950, p. 1374; J. A. O. Larsen, *Greek Federal Government*, Oxford, 1968, p. 243; A. H. M. Jones, *The Cities of the Eastern Roman Provinces*, Oxford 1971, p. 98-100; G. E. Bean, *Lycian Turkey. An Archaeological Guide*, London 1978, p. 70-72; L. Robert, *À travers l'Asie Mineure. Poètes et prosateurs, monnaies grecques, voyages et géographie*, Paris 1980, p. 305-307; L. Zgusta, *Kleinasiatische Ortsnamen*, Heidelberg 1984, p. 88; E. Winter, *Staatliche Baupolitik und Baufürsorge in den römischen Provinzen des kaiserzeitlichen Kleinasien* (Asia Minor Studien, 20), Bonn 1996, p.152.

Arcades, Arkádeß, Arkádh, oras din centrul Cretei, azi Hagios Ilias, Creta, Grecia; localizarea este totuși incertă. Numele orasului apare în epoca romană tîrzie într-o formă coruptă - *Arpade* (Rav.*Cosmogr.*, p. 397). Autorii latini o numesc simplu *Arcadia*. Itinerariile antice o menționează ca *Arcade* (Tab.*Peut.*: *Arcade XVI m. p. a Lytto, XXX a Bianno*).

Istoria acestui oras este puțin cunoscută, cele mai importante informații fiind cele de natură epigrafică. O interesantă descriere a zonei în care se afla orasul se găsește la Plinius (Plin.*Nat.Hist.*, XXXI, 4, 53: *Proditur certe in Creta expugnato oppido quod vocabatur Arcadia cessasse fontes amnesque qui in eo situ multi erant: rursus condito post sex annos emerisise uti quaeque coepissent partes coli.*). Inscriptiile menționează organisme de conducere ale

orasului (δᾶμοϛ, πόλιϛ) precum si cîteva magistraturi (grammateùϛ τᾶϛ πόλεοϛ).

Sursele epigrafice reflectă anumite momente din relatiile externe ale orasului. Astfel, după anul 260 a.C. Arcades, împreună cu Gortyna, încheie o alianță cu Milet. Relatiile cu metropola ioniană se mentin multă vreme, dovadă fiind decretele de proxenie acordate cetătenilor din Arcades.

În anii 221-220 a.C. Arcades, în calitate de membră a unei largi uniuni cretane, ia parte activ la războiul cu Lyttos. Evenimentul este descris pe larg de Polybios (*Polyb.Hist.*, IV, 53). În această perioadă Cnossos si Gortyna stăpîneau practic întreaga Creta, instituind un control asupra tuturor oraselor cretane, cu exceptia orasului Lyttos. În cursul războiului care izbucneste în anul 221 a.C. între Cnossos si toate aliatele sale, inclusiv Gortyna, si Lyttos, se produc disensiuni între aliati. Cetatea Arcades, împreună cu alte cîteva orase vecine, hotărăste ruperea alianței cu Cnossos si sustinerea militară a cetății Lyttos. Nu se stie însă care vor fi fost urmările acestei manevre politice si militare pentru orasul Arcades.

În cursul războaielor mecedonene care încep în anul 201 a.C., orasul Arcades, alături de alte cetăți cretane (Vaxus, Sybrita, Latus, Istronia si Allaria) se aliază cu Filip V, în timp ce alte orase, în frunte cu Cnossos se plasează pe pozitii anti-macedonene.

În anul 183 a.C. orasul încheie o alianță cu Eumenes, regele Pergamului. În epoca creștină Arcades este mentionat ca sediu de episcopat.

IC, I, 19, 20, 22, 54.

Polyb.Hist., IV, 53; *Senec.Quaest.Not.*, III, 2, 5; *Hierocl.Synecd.*, 650, 5, s.v. Arkadía.

Margarita Guarducci, *Inscriptiones Creticae, I, Tituli Cretae mediae praeter Gortynios*, Roma 1935, p. 6-8.

M. van der Mijnsbrugge, *The Cretan Koinon*, New York 1931, p. 66.

Archanes, Αρχᾶνεϛ, Axárna, oras cretan în apropiere de Cnossos, azi Tourkogeitonia, Creta, Gercia. Localitatea se afla la aproximativ 10 km. de Cnossos si a jucat un rol relativ important în epoca miceniană. Potrivit unei analize filologice recente, numele orasului este identificat cu un toponim

păstrat în tăblitele Liniar B de la Cnossos, anume *se-to-i-ja*, care ar însemna loc pentru adăpostirea carelor

Urmele antice ale orasului au fost relativ bine cercetate. Cele mai multe dintre ele sînt din epoca palatială (obiecte de cult, altare, ceramică, locuinte) și confirmă de altfel caracterul palatial al localității Archanes. Din acest punct de vedere importante sînt și descoperirile din necropola miceniană de la Archanes, mai ales mormintele de războinici. Descoperirile arheologice atestă o puternică locuire miceniană la Archanes cu un caracter urban evident, mai ales în faza III A2-B, după care urmează un oarecare regres, pus pe seama unui cutremur. Cercetări arheologice de suprafață au surprins de asemenea, în apropierea orasului antic, o suprafață de aproximativ 1,8 ha. care ar putea reprezenta ruinele unui palat și ale unui sanctuar

O descoperire surprinzătoare din necropola miceniană de la Archanes, de dată recentă, a permis, prin metode antropologice, reconstituirea înfățișării unei preotese și a unui preot.

În epoca clasică Archanes este atestat epigrafic într-un tratat încheiat în secolul V a.C. între Argos pe de-o parte și Cnossos și Tyliisos pe de alta.

IC, I, 4.

E. Sapouna-Sakellarakı, *Archanès à l'époque mycénienne*, BCH, 114, 1990, p. 67-101; J.-P. Olivier, *Mikenaika*, BCH Suppl. XXV, Paris 1992, p. 456; G. Owen, *Was SE-TO-I-JA at Archanes*, Kadmos, 33, 1994, p. 23-28; A. J. N. M. Prag et al., *The Priest and Priestess from Archanes-Anemospilia: Reconstructing Minoan Faces*, ABSA, 89, 1994, p. 89-100.

Archelais, Arxelaίß, localitate în Palestina, situată în valea Jordan, pe drumul dintre Jericho și Skythopolis, identificată în apropiere de orasul de azi Neara, Jordania. Orasul a fost fondat de Archelaos, fiul lui Herodes cel Mare. În antichitate localitatea era celebră pentru calitatea curmalelor care erau exportate. Orasul pare să fi avut o oarecare importanță în zonă întrucît în Mozaicul Madaba (Madaba, 3 - Vignette) este reprezentat printr-un turn, simbol care marca o localitate destul de importantă.

Ruinele acestei orasului se pot vedea în satul al-Bay'dt: o incintă de 600 x 250 m, mai multe clădiri publice, unele din ele păstrînd resturi de mozaic, ruinele unei bazilici crestine.

Flav.Jos.*Bell.Jud.*, II, 9, 1; Ptol.*Geogr.*, V, 15, 5; Plin.*Nat.Hist.*, XII, 44.

A. Benzinger, RE, II.1, 1895, col. 445, s.v. *Archelais*; A. H. M. Jones, *The Cities of the Eastern Roman Provinces*, Oxford 1971, p. 275; TIR Iudaea - Palestina, Jerusalem 1994, p. 67; G. Schmitt, *Siedlung Palästinas in griechisch-römischer Zeit. Ostjordanland, Negeb und (in Auswahl) Westjordanland*, Beihefte zum Tübinger Atlas des Vorderen Orients, 93, Wiesbaden 1995, p. 63.

Arethusa, Aréqousa, 1. oras din provincia Mygdonia, localizată ipotetic între lacul Bolbè si golful Orphano, în apropiere de vărsarea fluviului Strymon în Marea Tracică, azi în Macedonia, Grecia. Foarte probabil orasul a fost întemeiat de Calcis din Eubea, acest fapt explicînd numele pe care îl purta, întrucît în insula Eubea se afla un loc numit Arethusa, pe drumul dintre Calcis si Eretria. De altfel, toponimul Aretusa provine de la Árdw, care desemna în mod frecvent izvor.

Tradiția literară identifică Arethusa cu locul în care a murit si a fost înmormîntat Euripide. Nu mai puțin de patru izvoare antice mentionează acest lucru. În Itinerarul Burdigalens se spune: *mutatio Peripidis, ibi posuit est Euripides poeta (Itin.Burdig., 604, 6-7)*. Cea mai sugestivă mențiune în acest sens este tîrzie (Amm.Marc., XXVII, 4, 8: *Acontisma, cui proxima Arethusa, convalis et statio, in qua visitur Euripides sepulcraum*).

Către 400 a.C. orasul se eliberează de sub tutela Macedoniei, dar revine sub stăpînire macedoneană începînd cu anul 348 a.C. Începînd din 377 a.C. Arethusa făcea parte din a doua ALigă atheniană. Sursele epigrafice (mai multe decrete de proxenie) atestă legături stabile cu Atena si cu alte orase. În epoca romană Arethusa își mentine un statut de cetate autonomă.

Scyl.Car., 66; Plin.*Nat.Hist.*, IV, 35; Ptol.*Geogr.*, III, 12, 7; Steph.Byz., s.v.

O. Hirschfeld, RE, II.1, 1895, col. 679-680, s.v. *Arethusa*, Nr. 8; D. Magie, *Roman Rule in Asia Minor to the End of the third Century after Crist*, Princeton, New Jersey 1950, p. 44; TIR Naissus - Dyrrhachion - Scupi - Serdica - Thessalonike, Ljubljana 1796, p. 17; S. Laufer ed., *Griechenland*,

Lexicon der historischen Stätten. Von den Anfang bis zur Gegenwart, München 1989, s.v. *Arethusa*.

2. Oras în Siria, situat pe drumul dintre Epiphania si Emesa, azi El-Restan, Siria. Numele este dat cu siguranță, de Seleucos Nicator, după orasul omonim din Macedonia. Orasul a fost întemeiat de colonisti din Macedonia si se afla la intersectia unui important drum comercial si strategic care lega Mediterana de Eufrat, cu cel de pe coasta siro-palestiniană. Gratie acestei pozitii, Arethusa cunoaste o viață comercială deosebit de prosperă. În epoca augustană aici se înfiripează un mic principat aflat sub tutela Romei, după ce, în timpul lui Pompeius, orasul fusese declarat liber.

Strab.*Geogr.*, XVI, 753; Plin.*Nat.Hist.*, V, 82; *Itin.Anton.*, 188; Flav.Jos.*Ant.Jud.*, XIV, 75; App.*Syr.*, 57.

A. Benzinger, RE, II.1, 1895, col. 679-680, s.v. *Arethusa*, Nr. 10; G. Schmitt, *Siedlung Palästinas in griechisch-römischer Zeit. Ostjordanland, Negeb und (in Auswahl) Westjordanland*, Beihefte zum Tübinger Atlas des Vorderen Oriens, 93, Wiesbaden 1995, p. 63-64.

Argilos, Argilof, 1. oras din Macedonia, azi Néa Kerdylia, Grecia, aflat în apropiere de vărsarea fluviului Strymon în Marea Egee. Orasul era o colonie a Andros, plasată strategic în regiunea Bisaltia, pe drumul care urmărea coasta mării Trace. Numele orasului pare să aibă o etimologie tracică, *argilos* în limba tracă însemnând soarece, aluzie la o legendă potrivit căreia în santul primei temelii a orasului si-a făcut apartia un soarece. Nu este exclusă însă nici o etimologie greacă, mult mai plauzibilă de altfel, Ἄργιλοβ = argilă.

Despre topografia acestui oras se cunosc putine lucruri. Cercetări arheologice foarte recente au degajat o bună parte din suprafata de locuire a orasului, cu străzi si locuinte, sistem de drenare a apelor pluviale, precum si resturile unui atelier de ceramică fină din epoca arhaică. Cercetările din necropola orasului au pus în evidentă numeroase complexe funerare, din epoca arhaică si clasică, cu un bogat inventar funerar (ceramică, obiecte de bronz si de sticlă).

Situat într-o pozitie atât de favorabilă, Argilos trebuie să fi avut o viață economică relativ prosperă, fapt confirmat si de cuantumul tributului pe care îl

plătea, ca membră a ALigii attice[≅], situat între 9000 și 10000 de drahme. Orasul făcea parte din Ligă încă din 478 a.C. Începînd din secolul V a.C. Argilos emitea monedă de argint și de bronz. Orasul dispunea și de un teritoriu agricol, din care făcea parte și orășelul *Kerdylion*.

În timpul războiului peloponesiac Argilos trece succesiv sub controlul Spartei și al Athenei. În 422 a.C. orasul se revoltă împotriva Athenei, iar în urma păcii lui Nikias i se garantează autonomia După cucerirea mecedoniană orasul este anexat de mai puternicul său vecin, Amphipolis, așa cum o dovedesc sursele epigrafice. Teritoriul său este împărțit între cetățile Brea și Amphipolis.

Herod.*Hist.*, VII, 115; Thuc.*Hist.*, IV, 103, V, 18; Strab.*Geogr.*, VII, 331; Ptol.*Geogr.*, III, 13, 35.

B. D. Meritt, H. T. Wade-Gery, M. F. McGregor, *The Athenian Tribute List*, IV, Princeton, New Jersey 1953, p. 10; L. Zgusta, *Kleinasiatische Ortsnamen*, Heidelberg 1984, p. 92; F. Papazoglou, *Les villes de Macédoine à l'époque romaine*, BCH. Suppl. XVI, Paris 1988, p. 363-364; S. Laufer ed., *Griechenland, Lexicon der historischen Stätten. Von den Anfang bis zur Gegenwart*, München 1989, s.v. *Argilos*, p. 128-129; TIR Naissus - Dyrrhachion - Scupi - Serdica - Thessalonike, Ljubljana 1796, p. 17; G. Touchais, *Chronique des fouilles et découvertes archéologiques en Grèce en 1995*, BCH, 120, 1996, p. 1267; S. Huber, Y. Varalis, *Chronique des fouilles en 1994*, BCH, 119, 1995, p. 960.

Argos, Ἄργος, 1. oraș în Argolida, Peloponez, Grecia. Unul din cele mai importante orase ale Greciei. Faptul că în Iliada și Odisea numele de Argos este de mai multe ori asociat cu acela al altor orase din Peloponez, ca Micene, Tirint, Sparta sau Pylos sugerează faptul că în epoca miceniană Argos era un oras. Cel mai adesea însă numele de Argos desemnează un regat imaginar. Profitînd de o confuzie la care ei însisi au contribuit, fără îndoială, locuitorii Argolidei nu încetau a insista în acest trecut prestigios. Studiul locuințelor, a mormintelor și a mobilierului lor arată că Argos cunoștea o evoluție analogă cu cea a altor situri ale cîmpiei argiene, ca Prosymna, Berbati, sau Asine, atingînd nivelul său de prosperitate maximă între mijlocul secolului

XV a.C. și ultimele decenii ai secolului XIII a.C. Argos posedă deci, în epoca miceniană toate caracteristicile unei aglomerări relativ dinamice, dar aparent nimic din ceea ce îi oferă specificitate unor mari orașe: nici palate, nici citadele, nici morminte cu cupolă monumentală, nici tăblite înscrise.

Începând de la sfârșitul secolului XI a.C. Argos începe să se impună ca un centru vital al câmpiei argiene. Aglomeratia cunoaște atunci o dezvoltare fără precedent. Centrul său de greutate, după atîta timp oscilant, se așază la Larisa (acropolea) unde rămîne pînă la sfârșitul antichității. Evoluția urbană se accelerează pe la mijlocul sec. VIII a.C. Construcțiile în zonele mărginate pînă atunci neocupate, ca cele care se întind între agora antică și centrul orașului modern, se dezvoltă. Organizarea socială și politică a Argosului în epoca geometrică ne scapă aproape în întregime. Se știe numai, grație lui Pausanias, că în ultimele decenii ale secolului VIII a.C., puterea era încă exercitată, cel puțin cu titlul, de un rege. Totul pare deci să indice faptul că la sfârșitul secolului VIII a.C. Argos este în fruntea unei entități teritoriale, politice, economice și culturale printre cele mai importante din întreaga Grecie. Identitatea culturală este percepută prin cultele practicate. Chiar la Argos, în starea actuală a cunoștințelor, sanctuarele cele mai vechi par să fi fost cele de pe acropolei Larisei și de la Aspis. În orașul propriu-zis nu a existat decît un singur sanctuar identificabil cu monumentele pe care îl menționează Pausanias, acela consacrat Afroditei. Ofrandele îngropate în momentul ridicării templului, ne permit să ne gîndim la faptul că el a fost în activitate încă de la sfârșitul secolului VII a.C. Heraionul este singurul sanctuar unde au fost făcute importante cercetări. În prima jumătate a secolului VII a.C. un templu al cărui stilobat a fost parțial conservat, a fost construit pe o importantă terasă în aparență pseudo-ciclopică. Strabon spune că Heraionul a fost un sanctuar comun Argosului și Micenei.

Unificarea câmpiei argiene a permis și dezvoltarea cultelor. Numeroase sărbători religioase nu sînt cîtuși de puțin pentru noi simple nume: *Agriania* în memoria morții unuia din fiii lui Proitos, *Daulis*, comemorînd războiul fratricid al gemenilor Acrisios și Proitos, *Karneia*, în onoarea lui Apollon (o sărbătoare pe care argienii o aveau în comun cu vecinii lor) *Hibristika* în onoarea Afroditei, *Tyrbe* în onoarea lui Dionisos, *Sthenica* în onoarea lui Zeus. Ele

cuprindeau procesiuni, sacrificii și banchete publice. Vechimea sărbătorilor Herei este confirmată de legenda lui Cleobis și Briton.

Istoriografia greacă prezintă în general epoca arhaică ca o perioadă de permanent conflict între Argos, care era în culmea puterii sale, și Sparta. Pentru mai mulți istorici, totuși înfruntarea dintre cele două orase este puțin probabilă să fi avut loc înainte de mijlocul secolului VI a.C. Sparta a întreprins campanii de cucerire a teritoriilor care înconjurau Argosul încă din secolul VIII a.C. În perioada războiului cu Ionia (499-494 a.C.) în momentul în care cucerirea Miletului de către persi era previzibilă, Cleomene din Sparta obține victoria de la Sepeia împotriva Argosului. Argienii au fost luați prin surprindere în pădurea sacră a Argosului în care Cleomene a aprins focul. Consecințele luptei lui Sepeia au fost imense. Precum războaiele medice, evenimentul a lăsat loc unor întregi legende cu un mare ecou ulterior în literatură.

Inscripțiile argiene oferă numeroase informații privind organizare politică. La Argos puterea era reprezentată de *bôla* și de *aliaia teleia*, care se reunea la intervale impuse de lege, dar care putea fi amânată. Ea era prezidată de către președintele consiliului în exercitiu. Membrii adunării (*téleiai*) se întruneau în ședințe ordinare în a treia decadă a lunii. Ședințele extraordinare se întruneau în prima decadă a lunii și aveau de obicei ca scop rezolvarea unor probleme rămase restante din luna precedentă.

Alături de acest consiliu mai era unul numit Cei optzeci, care aveau și unele atribuții în domeniul financiar. Chestiunile financiare importante pentru cetate erau în sarcina unui colegiu de *tamiai*. Pentru epoca clasică inscripțiile menționează și magistratii cunoscuți sub numele de *artynai*, aceștia corespunzând probabil arhontilor atenieni.

În războaiele peloponeziace Argosul are o evoluție extrem de interesantă, încheind o alianță defensivă cu Sparta, care a stat la originea unui război cu Epidaur (419 a.C.), și a bătăliei de la Mantinea (418 a.C.) și care nu va fi respectată decât foarte puțin timp. Încă din 417 a.C., totuși democrația a fost restaurată la Argos. Pentru a confirma reconcilierea între argieni a fost ridicată o statuie din marmură a Zeului Meilichios, comandată sculptorului Policlet, în centrul agoriei. Cu ajutorul atenienilor, argienii întreprind atunci construirea unui zid lung care lega portul de golful Nauplia. Pacea lui

Antalcidas pune capăt războiului cu Corintul și consacră hegemonia Spartei, Argos fiind constrâns să renunțe la Corint. În cursul deceniilor în care s-a exercitat hegemonia tebană, argienii vor lua parte la diverse operațiuni în jurul Corintului (368 a.C.), Epidaur (368 a.C.), în Arcadia (367 a.C?), în Achaia (366 a.C.) și la Sicyon (369 a.C.).

După bătălia de la Cheroneea din 338, unde a fost înfrântă coaliția orașelor grecești strânse în jurul Tebei și a Atenei contra regelui Macedoniei, Filip II au primit supunerea Atenei, a Corintului și a altor orașe din Peloponez, care erau în coaliția împotriva lui, astfel că Argos a intrat în posesia teritoriilor pe care lacedemonienii le luaseră. În 272 a.C., Argos a intrat din nou în istorie în timpul unei bătălii: regele Pyrrhos al Epirului își pierde viața într-o luptă de stradă încercând să pună mâna pe oraș.

Epoca arhaică și clasică au reprezentat în istoria Argosului o perioadă de maximă dezvoltare a structurilor urbane. Chiar în oraș templul Afroditei a fost reconstituit. Fundațiile templului arhaic au fost cuprinse în cele ale templului clasic, care îi va succeda spre mijlocul secolului V a.C. Era vorba un edificiu mic de 13,40 x 6,20, care nu avea decât un pronaos *in antis* și o *cella*. Sanctuarul lui Apollon Pithaneus și cel al Afroditei se găseau amândouă foarte aproape de zidul orașului, ca și sanctuarul lui Asclepios. Fondatorul mitic al sanctuarului lui Apollon, Pithaneus, trecea drept fiul lui Apollon venit din Delphi. Gratie acestor amenajări, orașul Argos devine un adevărat oraș, al cărui monumente publice atrag privirea. Eforturile argienilor nu se îndreaptă numai spre piața publică, dar s-au întins și spre restul orașului. Pe flancul de sud-vest al Aspisului, la mijlocul drumului, se ridică un complex oracular consacrat lui Apollon Deiradiôtes, care își trăgea numele chiar de la locul pe care se găsea.

La începutul secolului III a.C. jocurile nemeiene și jocurile în onoarea Herei (*Hekatomboia*) au fost transferate în oraș. Până la sfârșitul secolului IV B.C. jocurile erau total diferite și se pare că ar fi avut un agonotet al jocurilor nemeiene și un argonotet al *Hekatomboia*. Treptat, cele două magistraturi vor fuziona.

Spre mijlocul secolului III a.C. Argos cunoaște o nouă perioadă de înflorire. O rețea de fortificații asigură apărarea teritoriului. Zidurile orașului au fost reparate și prelungite. Programul arhitectural al centrului politic este

terminat, dar continuă să se ridice noi monumente. Anexarea jocurilor nemeene a adăugat un plus de prestigiu orasului.

Inscripțiile posterioare anului 146 a.C. permit să se întrevadă schimbări importante în instituțiile politice ale Argosului. Esențialul responsabilităților pare de acum înainte să se găsească în mâinile unui colegiu al sinedrilor, care acționează în înțelegere cu magistratii pentru a propune decrete, se ocupau de problemele financiare, de relațiile externe. Alte funcții se exercitau în sânul instituțiilor provinciale și internaționale din care Argos făcea parte. Vechea confederație aheeană a supraviețuit și magistratul său suprem era în același timp un strateg, dar aceste prerogative par mai degrabă religioase.

Programul edilitar al orasului continuă în epoca romană. Agora este restaurată și înfrumusețată cu noi edificii, cum ar fi o construcție tetragonală, semănând cu un mormânt, dar care servea ca fântână și se compunea dintr-un soclu pătrat învelit în chirpici, deasupra căruia patru pilastrii în unghi din chirpici lăsa să se vadă o deschizătură de 2,35 m la fiecare colț. Edificiul era în întregime placat cu marmoră și înconjurat de un bazin tot din marmoră. Gimnaziile și băile se multiplică și se dezvoltă și ele. Termele sunt instalate într-o mareă clădire în apropiere de teatru. Ansamblul se întindea pe 84 m lungime.

În 267 p. C. herulii au pătruns și în Grecia și au cucerit și devastat orasul. În epoca romană târzie Argos a făcut parte din *eparchia Ahaia*, a cărei capitală era la Corint. Mai târziu Argos devine sediul unei episcopii. Dintre episcopii de Argos sunt cunoscuți Peregrinus, care a luptat contra ereziei setienilor, apoi Genethlios, Onesimos, Thales și Ioan. O bazilică de mari dimensiuni pavată cu marmoră și cu mozaic, a fost descoperită în cartierul de sud-est al orasului. Bogăția decoratiilor sale sugerează că ea a putut servi ca bazilică episcopală.

Către mijlocul secolului VI p. C. anumite cartiere ale orasului au fost abandonate; în alte locuri, s-a continuat repararea celor mai vechi case. Cauzele acestei regresii au făcut obiectul unor dispute științifice. Argos este departe de a fi singurul oras care să fi fost afectat de acest fenomen, care pare legat de toate acele profunde transformări care zdruncină societatea protobizantină.

Reconstituirea peisajului urban și a principalelor monumente de la Argos este posibilă prin coroborarea descoperirilor arheologice cu sursele antice, în primul rând descrierea lui Pausanias. În agoraua argiană un loc deosebit de important îl avea sanctuarul lui Apollon Licianul, considerat centrul religios, dar și politic al cetății, la care se adăuga templul lui Zeus Hyetos. Pausanias menționează existența unui număr mare de monumente publice care ocupau centrul Argosului. În mijlocul agorei se afla sanctuarul lui Apollon Lykeios. Resturile altarului cu triglife la bază, de la mijlocul secolului V a.C. și cu blocuri provenind de la antablamentul unui portic care făcea parte din sanctuar au fost regăsite în construcțiile de la sfârșitul antichității, dar templul însuși nu a fost încă descoperit. Trebuie fără îndoială căutat amplasamentul spre nord, de unde provin vestigiile cele mai vechi ale agorei.

Din nucleul primitiv al agorei se cunosc foarte puține elemente. Mult mai bine documentată, din punct de vedere arheologic, este agora din secolul V a.C. Un monument caracteristic din această perioadă este sala hypostilă, aflată în apropiere de palestră, și de porticul de sud al agorei. Sala hypostilă are o dublă importanță. Mai întâi pentru urbanismul Argosului în epoca clasică, în sensul că edificiul reprezenta una din cele trei axe fundamentale ale tramei urbanistice de la Argos. Pe de altă parte, aici s-au găsit în cursul cercetărilor arheologice numeroase inscripții al căror conținut istoric este relevant. Este vorba de texte epigrafice care atestă arbitrajul argian în favoarea Cnossosului, stabilirea granițelor teritoriului argian, sau de decrete onorifice prin care sînt confirmate legăturile orașului cu Rhodos sau Epidauros. Un alt document epigrafic excepțional este scrisoarea lui Agrippa către gerusia argiană, text care prezintă mare o valoare istorică.

La est de sala hipostilă, un mare monument cu portice pe trei laturi a fost construit în al treilea sfert al secolului V a.C. Fatada de nord care dădea spre aceeași sală hipostilă, se prezenta ca un portic lung de 83,50 m și lat de 5,60 m. sprijinit de 40 de coloane dorice. Alte monumente importante descoperite recent sînt Aterasa lui Apollon \cong , palestra și pista atletilor și *nymphaeum*. În epoca elenistică a avut loc un vast program de restaurare și de lărgire a edificiilor agorei de la Argos, cum este cazul palestreii, refăcută după un plan ortogonal, iar *théatron*-ul este transformat în odeion.

Un alt edificiu important pentru cetate era sanctuarul dedicat Herei Akraia. În timpul lui Hadrian și grație generozității acestuia, sanctuarul Herei, care fusese distrus într-un incendiu, este refăcut din temelii, așa cum glăsuiește o inscripție recent descoperită. Aceste lucrări făceau parte, fără nici o îndoială, dintr-un amplu program edilitar din vremea acestui împărat, de care Argosul a beneficiat din plin.

Edificiul cel mai spectacular din spațiul urban al Argosului este teatrul; cu cele 37 de gradene, el putea cuprinde între 2300 și 2500 de persoane. Este unul din cele mai vechi teatre cunoscute în Grecia și a fost restaurat în mai multe rânduri, ultima oară în epoca romană.

Agora de nord a suferit și ea lucrările importante care au modificat considerabil aspectul urbanistic. La aceste lucrări se adaugă și cele pentru canalizarea orașului.

Teritoriul Argosului este bine reprezentat în sursele istorice, epigrafice și arheologice. Sînt atestate aici exploataări agricole, mici așezări, sanctuare și alte locuri de cult. Dintre așezările din teritoriu, numite *choriai* se cunosc mai multe: *Oinoi*, *Kenchreai* și *Thyreatis*. Aceasta din urmă era cunoscută pentru plantațiile de măslini. La granița cu teritoriul Spartei se aflau așezările *Anthene*, *Neris* și *Eua*, în aceasta din urmă găsim un templu. Un alt orașel din teritoriul Argosului, *Thyrea*, se afla pe coastă, în apropiere de Methana, și dispunea de un mic port comercial. În partea de sud a teritoriului s-au descoperit ruinele unei așezări rurale și a mai multor vile decorate cu mozaicuri și dispunînd de sisteme de aprovizionare cu apă.

În teritoriul argian se găsea și orașul *Kleonai*, localitate importantă care, în epoca Severilor emitea monedă. Orașul avea un rol important în organizarea Ajocurilor nemeene. Un alt orașel care aparținea Argosului era *Phleius*, unde s-au găsit urmele unui teatru și un templu dedicat zeiței Isis. Acesta era un cunoscut sanctuar pentru cultele cu misterii.

Paus.*Descr.*, II, 18-24; Strabo.*Geogr.*, VIII, 6, 7.

P. Charneux, *En relisant les décrets argiens*, BCH, 114, 1990, p. 396-415.

W. Tomaschek, RE, II.1, 1895, col. 787-788, s.v. *Argos*, Nr. 1; M. Matsos, *Histoire politique d'Argos*, Athènes 1945; U. Kahrstedt, *Das*

wirtschaftliche Gesicht Griechenlands in der Kaiserzeit. Kleinstadt, Villa und Domäne, Bern, 1954, p. 169-175; W. Wollgraff, *Le sanctuaire d'Apollon Pythéen à Argos*, Paris 1956; G. Leroux, *L'architecture de l'Argolide au IV-e et III-es*, Paris 1961; P. Courbin, *La céramique géométrique de l'Argolide*, Paris 1966; R. A. Tomlinson *Argos and the Argolid, from the end of the Bronze Age to the Roman occupation*, London 1972; R. Ginouvès, *Le theatron à gradins droits et l'Odéon d'Argos*, Paris 1973; P. Courbin, *Tombes géométriques d'Argos*, Paris 1974; J. F. Bommelaer s.v. *Argos*, The Encyclopedia of Classical Sites, R. Stillwell ed., Princeton, New Jersey 1976, p. 90-91; Th. Kelly, *A history of Argos to 500 B.C.*, Minneapolis 1976; *Études argiennes*, (BCH Suppl. VI), Paris 1980; W. Kendrick Pritchett, *Studies in Ancient Greek Topography*, III, Berkeley-Los Angeles-London 1982, p. 246-248; M. Piérart, M. Piérart, *Un oracle d'Apollon à Argos*, Kernos, 3, 1990, p. 319-333; M. Sévé, *Les voyageurs français à Argos*, Paris, 1993; J.-F. Bommelaer, Fr. des Courtils, *La salle hypostile d'Argos*, Paris 1994; P. Marchetti, *Le nymphée de l'Argos. Fouille, étude architecturale et historique*, Paris 1994; S. Hubner, Y. Rizakis, *Chronique des fouilles et découvertes en Grèce en 1994*, BCH, 119, 1995, p. 870; P. Marchetti, Y. Rizakis, *Recherches sur les mythes et la topographie d'Argos IV. L=agora revisitée*, BCH, 119, 1995, p. 438-472; M. Piérart, *Une dédicace d'un temple d'Héra à Argos*, Argos, 119, 1995, p. 473-477; M. Piérart, G. Touchais, *Argos. Une ville grecque de 6000 ans*, Paris 1996; M. Piérart, *Pour une approche du panthéon argien par la mythologie: le bouclier dnAthéna*, Kernos, 9, 1996, p. 171-194; D. Müller, *Topographischer Bildkommentar zur Historien Herodots. Griechenland*, Tübingen-Berlin 1989, p. 744-749.

2. Amphiloichikon, oras în Epir, în apropiere de localitatea de azi Loutron, Greece. Potrivit tradiției, orasul a fost fondat după războiul troian de către Amphilokos. Despre istoria acestui oras se cunosc putine lucruri, singurul fapt notabil fiind alianța cu Athena la începutul războiului peloponesiac. Dintre urmele care se mai păstrează în locul unde se găsea orasul, se remarcă în primul rând zidul de apărare, cu turnuri, construit în secolul VI a.C. și refăcut în secolul următor.

Strab. Geogr., VII, 7, 7.

W. Tomaschek, RE, II.1, 1895, col. 787-788, s.v. *Argos*, Nr. 4; M. M. H. Mc Allister. s. v. *Argos-Amphilochikon*, The Princeton Encyclopedia of Classical Sites, R. Stillwell ed., Princeton, New Jersey 1976, p. 91.

3. Orestikon, oras în tinutul Orestida din Macedonia, identificat ipotetic lângă localitatea de azi Chroupista, care poartă deja numele Argos Orestikon, Grecia. Tradiția mitologică atribuie lui Oreste fondarea cetății Argos din Orestida-Macedonia; orasul era chiar considerat ca loc de origine al dinastiei Argeazilor (Strab.*Geogr.*, VII, 326). Cîmpia Argiană din acest tinut este menționată cu prilejul invaziei dardanilor în Macedonia, în anul 208 a.C. (Tit.Liv.*ab.Urb.cond.*, XXVII, 33, 1: *Dardanos in Macedoniam effusus Orestidem iam tenere ac descendisse in Argestaeum campus*).

Orasul a fost identificat inițial cu satul Chroupista, căruia între timp i s-a dat numele Argos Orestikon, unde s-au descoperit urme antice. În această zonă, mai precis în locul numit Arménochori, a fost plasat orasul Argos, considerat ca centru unei *koinon* de orășele din tinutul Orestida. Treptat a fost avansată și o altă ipoteză, potrivit căreia Argos Orestikon trebuie plasat în aceeași regiune, dar în alt loc, adică pe malul lacului Kastoria din apropiere de Chroupista, unde se află un promontoriu pe care s-au găsit vestigiile unei fortificații romane târzii, identificată cu orasul Diokletianoupolis. Acesta din urmă este menționat în mod clar de Procopius și se afla cu siguranță pe malul lacului amintit. În acest caz s-a propus, fără a se uza de argumente convingătoare, că Argos Orestikon și-a schimbat numele în epoca romană în cel de Diokletianoupolis.

În epoca romană, mai precis la jumătatea secolului II p.C., Argos Orestikon era centrul unei confederații de orașe autonome (*koinon*) a cărei organizare prezintă un interes deosebit. Din această confederație făceau parte mai multe comunități cu caracter urban sau rural, din care sînt cunoscute, în afară de Argos Orestikon, Battyna, Keletron și Lyka. Este interesant de remarcat faptul că această *koinon* se bucura de libertăți depline în planul afacerilor interne, dar depindea de guvernatorul Macedoniei. Din punctul de vedere al administrației romane această *koinon* era asimilată unei *civitas*. Comunitatea al cărei centru se găsea la Argos Orestikon avea o eră proprie, care începea probabil în anul 197/196 a.C., toate actele oficiale fiind datate

după calendarul propriu. Un astfel de document este, de pildă, un decret din anul 192/193 în care sînt menționate trei categorii de locuitori: Battyanioi, Orestes și *eparchikoi*. Documentul era emis de organul colectiv de conducere a comunității, *ekklesia*, și decidea ca cumpărarea și posesia de terenuri publice era interzisă acelor *eparchikoi*, cu excepția parcelelor concesionate printr-o anumită lege. Decretul intra în vigoare după ce era sancționat de guvernatorul provinciei.

Această *koinon* condusă de orasul Argos Orestikon era singura comunitate de acest gen care avea un statut special, de comunitate liberă, așa cum precizează, de altfel, Plinius (Plin.*Nat.Hist.*, IV, 35: *liberi Amantini atque Orestae*).

Strab.*Geogr.*, II,326; Tit.Liv.*ab.Urb.cond.*, XXVII, 33, 1; Steph.Byz., s.v. Argos; Procop.*De Aedif.*, IV, 237.

A. M. Woodward, *Inscriptions from Thessaly and Macedonia*, JHS, 33, 1913, p. 337.

W. Tomaschek, RE, II.1, 1895, col. 787-788, s.v. Argos, Nr. 5; N. G. L. Hammond, *A History of Macedonia*, Oxford 1972, p. 114; F. Papazoglou, *Quelques aspects de l'histoire de la province de Macédoine*, ANRW, 7.1, p. 362-365; F. Papazoglou, *Les villes de Macédoine à l'époque romaine*, BCH Suppl. XVI, Paris 1988, p. 236-238.

Argyra Argurâ, 1. Oras indentificat ipotetic cu localitatea Gremnos Magoula, Thessaly, Greece. Orasul se găsea pe malul râului Peneios, la 7 km. de Atrax (Strab.*Geogr.*, IX, 438). Tradiția mitologică plasează aici *Argissa* homerică. Despre istoria orasului nu se știe practic nimic.

În locul în care este plasată Argyra se află o cunoscută stațiune preistorică. Cercetările arheologice au relevat doar parțial urme de locuire din epoca greacă și romană. Au fost descoperite ruinele unui templu dedicat Artemidei, precum și câteva locuințe din epoca arhaică. Zidul de apărare a fost cercetat pe câteva mici porțiuni și este construit în tehnică poligonală. În epoca elenistică, dar poate și mai devreme, orasul dispunea și de un sistem defensiv compus din două valuri concentrice. Importante sînt și descoperirile din necropola arhaică și elenistică situată la o depărtare de 2 km: sarcofage din

plăci de calcar, numeroase obiecte de inventar funerar, ceramică. Au fost cercetare și câteva morminte tumulare grecești.

Steph. Byz., s.v. Argurâ.

E. Wernicke, RE, II.1, 1895, col. 799, s.v. *Argyra*; F. Stählin, *Das Hellenische Thessalien* (1924) 99-100; V. Milojevic, *AA* (1955) 191-219 MI; 166-79 I; P. Franke, *Eine Bisher Unbekante Thessalische Münze aus Argura*, *AA*, 1955, p. 213-36; T. S. Mac Kay s.v. *Argura*, *The Princeton Encyclopedia of Classical Sites*, R. Stillwell, Princeton, New Jersey 1976, p. 91-92.

2. Localitate în Achaia, situată în apropiere de Patras, Geece. Orasul se afla în apropiere de capul Rhion, unde exista un cunoscut sanctuar al lui Poseidon. În afară de mențiunea lui Pausanias nu mai cunoaștem nimic despre acest oras.

Paus. *Descr.*, VII, 18, 6.

O. Hirschfeld, RE, II.1, 1895, col. 799, s.v. *Argyra*; U. Kahrstedt, *Das wirtschaftliche Gesicht Griechenlands in der Kaiserzeit. Kleinstadt, Villa und Domäne*, Bern, 1954, p. 248.

3. Argúra, Pontus, Turkey. Localitatea este menționată în periplusuri la 30 de stadii est de orasul Tripoli de pe malul sudic al Mării Negre (Arrian. *Per. Pont. Eux.* 24; *Per. Pont. Eux.*, 36). Orașul este menționat în lista cetățitorilor care plăteau tribut Atenei.

O. Hirschfeld, RE, II.1, col. 801, s.v. *Argyria*; D. Magie, *Roman Rule in Asia Minor to the End of the third Century after Crist*, Princeton, New Jersey 1950, p. 1069; B. D. Meritt, H. T. Wade-Gery, M. F. McGregor, *The Athenian Tribute List*, IV, Princeton, New Jersey 1953, p. 10.

Ariassos, Ariassóß, Pisidia, azi Antalya-Bucak, în trecătoarea Çubuk Boğazi, Turcia. Orasul se afla pe unul din cele mai importante drumuri din Asia Mică în epoca romană, *via Sebaste*. În epoca elenistică orasul emitea monedă de argint, ceea ce reflectă dinamica economiei locale. Evoluția istorică a acestui mic oras din Pisidia este puțin cunoscută. Totuși, un document epigrafic interesant, este reprezentat de o scrisoare a unui cetățean al orasului, Diotimos, către consiliul cetății. Este vorba de un act de donație a lui

Diotimos, prin care acesta se angaja să aprovizioneze gimnaziul orasului cu ulei pe timpul întregii sale vieti, dar si să doneze cetății un domeniu în teritoriul acesteia. Sub Augustus teritoriul provinciei Pisidia din care făcea parte si Ariassos este trecut la provincia Galatia. Orasul cunoaste o nouă perioadă de dezvoltare în timpul primului guvernator al noii provincii, Servilicus Isauricus.

Urbanismul cetății este relativ bine cunoscut. Au fost cercetate mai multe complexe de locuinte si clădiri publice, printre care *bouleuterion* si *prytaneion*. Un alt monument bine conservat este Nymphaeum, plasat într-o mare piață centrală. Acest edificiu nu este o simplă fântână în mijlocul orasului, ci este constituit dintr-un întreg complex de clădiri termale, precum si o palestră. Întreg complexul era alimentat cu apă printr-un apeduct ale cărui urme sînt vizibile.

Ptol.*Geogr.*, V, 5, 6; Strab.*Geogr.*, XII, 7, 2; Not., I, 450, III, 399; Hierocl.*Synecd.*, 681, 4.

IGR, III, 422 BÉ, 1953, 199.

L. Robert, *Études anatoliennes. Recherches sur les inscriptions grecques de l'Asie Mineure*, Amsterdam, 1970, p. 105, 379-382; A. H. M. Jones, *The Cities of the Eastern Roman Provinces*, Oxford 1971, p. 129-130; L. Zgusta, *Kleinasiatische Ortsnamen*, Heidelberg 1984, p. 94; A. Farrington, *Imperial Bath Builidngs in South West Asia Minor*, Roman Architecture in the Greek World, S. Macready, F. H. Thomson ed., Oxford 1987, p. 50-59; S. Mitchell, *Ariassos and Sagalassos*, Anatolian Studies, 39, 1989, p. 63-65; S. Mitchell, *Anatolia Land, Men, and Gods in Asia Minor I The Celts in Anatolia and the Impact of Roman Rule*, Oxford 1995, p. 71.

Arsada, Lycia, azi satul Arsa, Turcia. Orasul, desi nu este mentionat în izvoarele antice, a fost identificat pe baza unor inscriptii în localitatea Arsa, de pe valea Xanthos. Toponimul are o rădăcină persană (*ars-*) întîlnită frecvent în toponimia si antroponimia microasiatică: *Arses*, *Arsakes*, *Arsames*, *Arsanes*, *Arsamenes*. Supravietuirea toponimului în epoca otomană este evidentă. Azi încă acropolea orasului antic se mai numeste Asar Tepe, Aasar sau Ahisar fiind o denumire comună în Anatolia pentru desemnarea siturilor antice.

Orasul se afla în valea înaltă a râului Xanthos, într-o mică depresiune a acesteia, într-o regiune muntoasă și se găsea în apropiere de Araxa, de care era despărțită de o coamă muntoasă. Nu s-au păstrat prea multe urme ale orasului antic, în afară de acropolea, care avea o poziție dominantă, așezată pe o stîncă înaltă de peste 100 m. și de un segment din zidul de apărare și un turn, construite în tehnica poligonală cu blocuri mari de 1,60 x 0,80 m. Pe unele porțiuni sistemul defensiv al orasului se păstrează foarte bine. Inscriptiile descoperite în zonă oferă informații importante privind onomastica și prosopografia orasului. Arsada a făcut parte din ALiga Liciană, evoluția orasului fiind legată de fluctuațiile pe care le-a cunoscut această confederație. Practic, liga a cunoscut toate etapele de la federație independentă la provincie romană. Statutul orasului era deci strict dependent de modul în care evolua Confederația din care făcea parte. După eliberarea de sub controlul rhodian și declararea independenței ligii, în 167 B.C. se instituie un protectorat roman. Relațiile Confederației cu Roma rămân strînse, dovadă faptul că în timpul războaielor mithridatice, spre deosebire de multe orașe din Asia Mică, orașele ligii Liciene s-au aflat de partea romanilor. După Actium Lycia este anexată la Imperiu, iar Confederația pierde treptat din atribuțiile sale, în special în politica externă și finanțe. După Vespasian ea cunoaște o perioadă de reorganizare administrativă, devenind un organism consultativ, cu un sfat și o adunare supuse autorității romane și fiind condusă de un *lyciarchos*. Controlul roman devine din ce în ce mai pregnant.

TAM, II, 539; G. E. Bean, *Notes and Inscriptions from Lycia*, JHS, 69, 1949, p. 40-45.

D. Magie, *Roman Rule in Asia Minor to the End of the third Century after Christ*, Princeton, New Jersey 1950, p. 1391; A. H. M. Jones, *The Cities of the Eastern Roman Provinces*, Oxford 1971, p. 108-109; G. E. Bean, s.v. *Arsada*, *The Princeton Encyclopedia of Classical Sites*, R. Stillwell, Princeton, New Jersey 1976, p. 96.

Arsameia, 1. Nymphaios, sanctuar al cultului regal (*Hierotheseion*) în provincia Commagene, azi lângă localitatea Eski Kâtha, Turcia. Istoricul acestei spectaculoase descoperiri este deosebit de interesant. În 1886, Carl

Humann, descoperitorul altarului lui Zeus de la Pergam, împreună cu Otto Puchstein, au întreprins o călătorie de studii în estul Anatoliei, incluzând și Kommagene. Cu această ocazie, descriind complexul de la Nemrud Dağ, semnaleză și câteva reliefuri care se găseau la Eski Kâtha, subliniind importanța acestora în contextul cultului regal din Kommagene. Timp de câteva decenii după aceea, numeroși călători și arheologi semnaleză diverse descoperiri în zonă, inclusiv cele de pe malul Eufratului, de la Gerger Kalesi (Arsameia pe Eufrat), fără însă să facă referiri speciale la sanctuarul de pe Eski Kâtha. Abia în 1938, Dörner, împreună cu R. Neumann, vizitează regiunea și remarcă importanța celor două sanctuare (Arsameia Nymphaios și Arsameia pe Eufrat). Proiectul de cercetare propus atunci nu a putut fi pus în practică decât după cel de-al doilea război mondial. În 1951, aceeași echipă de arheologi organizează o cercetare în regiunea Nemrud Dağ și cu această ocazie află de la localnici despre existența unor reliefuri pe colina de la Eski Kâtha. Astfel au fost găsite pe platoul pe care este așezat *Hierotheseion*-ul primul relief, o reprezentare tipică a unui Mithras-Helios, precum și primele inscripții sacre.

Accesul spre platoul înalt unde se găsea *Hierotheseion* se făcea pe un plan înclinat în zig-zag. Sanctuarul propriu-zis era organizat pe două terase ale platoului. Pe prima terasă se aflau două camere funerare monumentale cu accesul printr-o scară monumentală. Pe terasa superioară, ca și la Nemrud Dağ, se afla un mausoleu și un sir de postamente destinate unor statui colosale. Tot aici se găsea și un altar de mari dimensiuni (10 x 10 m.).

Inscripțiile descoperite aici conțin informații pretioase privind fondarea sanctuarului și practicile de cult, precum și regulamentul sacru al *Hierotheseion*-ului. Prima dintre ele este un extras dintr-un regulament (*nomos*) prin care regele Antiochos I întemeia la Arsameia Nymphaios un loc de cult în memoria tatălui său, Mithradates Kallinikos. Se precizează apoi că acea Arsameia fusese fondată de un Arsames, predecesor al regelui, în apropierea izvoarelor râului Nymphaios. Textul mai spune că regele Antiochos I, odată cu întemeierea sanctuarului, construia în orasul Arsameia un palat regal și finanța construirea sistemului de alimentare cu apă. Urmează un capitol care se referă la modalitățile de finanțare ale sanctuarului și organizarea cultului. Acesta era practicat de preoți și hierodule. Lunar aveau loc sacrificii și

procesiuni, prin care se celebra ziua de nastere a lui Kallinikos. Regulamentul descrie exact toate amănuntele legate de sărbătorile sacre, de la îmbrăcămintea pe care trebuiau să o poarte preotii, pînă la aromatele care trebuiau folosite cu ocazia procesiunilor.

C. Humann, O. Puchstein *Reisen in Kleinasien und Nordsyrien*, Berlin 1890; V. Tscherikower, *Die hellenistischen Städtegründungen von Alexander dem Grossen bis auf die Römerzeit*, Philologus Suppl. 19, Leipzig 1927, p. 51; F. K. Dörner, Th. Goell, *Arsameia am Nymphaios* (Istanbuler Forschungen 23), Tübingen 1963; E. Akurgal, *Ancient Civilisations and Ruins of Turkey from Prehistoric Times until the End of the Roman Empire*, Istanbul 1973, p. 347; W. L. Mac Donald, s.v. *Arsameia*, The Princeton Encyclopedia of Classical Sites, R. Stillwell, Princeton, New Jersey 1976, p. 96-97; W. Hoepfner, *Das Hierotheseion des Königs Mithradates I. Kallinikos von Kommagene nach den Ausgrabungen von 1963 bis 1967* (Istanbuler Forschungen 33), Tübingen 1983.

2. Localitate situată pe malul drept al Eufratului, azi Gerger Kalesi, Turkei. Fondat de Arsamenes în secolul III a.C. orasul era cunoscut pentru un alt loc sacru, *Hierotheseion*, similar ca program iconografic cu cel de la Arsameia Nymphaios. Dacă la Arsameia Nymphaios *Hierotheseion* era dedicat lui Mithradates Kallinikos, la Arsameia pe Eufrat *Hierotheseion* era dedicat fiului acestuia, regele Antiochos I. Sanctuarul era organizat pe două terase ale unui platou care se găseste chiar pe malul Eufratului.

Si aici, ca si la Arsameia Nymphaios, imaginea principală este un relief în care este reprezentat Herakles si Antiochos. Este vorba de o reprezentare de factură greco-persană, cu îmbrăcăminte orientală si cu o *tiara* armeană. Acest relief, împreună cu întreg complexul sacru, materializau conceptul de cult al stăpînului absolut instituit de Antiochos I în regatul Kommagene, cu referiri precise traditia orientală.

Pe terasa superioară se găseste un tumul monumental si o cameră funerară, considerată mormîntul întemeietorului dinastiei regilor Commagenei. Au fost descoperite numeroase fragmente de marmură ale statuiilor care flancau mausoleul.

Hierotheseion-ul de la Arsameia pe Eufrat, ca si cel de la Arsameia Nymphaios, făceau parte dintr-un amplu program de instituire a unui cult regal

în Commagene la sfîrsitul epocii elenistice. Sanctuare dedicate regilor si familiilor regale din Kommagene au mai fost construite, după același model, la Nemrud Dağ, la Karakus, Selik si Sesönk, toate situate în același spatiu si amplasate în locuri similare.

E. Meyer, *Die Grenzen der hellenistischer Staaten in Kleinasien*, Zürich, Leipzig, 1925, p. 121-122; H. Bengtson, *Die Strategie in der hellenistischen Zeit. Ein Beitrag zum antiken Staatsrecht*, München 1964, p. 251-253; W. Hoepfner, *Das Hierothesion des Königs Mithradates I. Kallinikos von Kommagene nach den Ausgrabungen von 1963 bis 1967* (Istanbuler Forschungen 33), Tübingen 1983, p. 61-62.

Arsamosata, Armósata, oras în *Armenia IV Dadima*, neidentificat în teren, situată undeva între Tigru si Eufrat. Polybios mentionează orasul cu prilejul asediului întreprins de Antiochos cel Mare, oras pe care istoricul îl plasează între Tigru si Eufrat, în Cîmpia frumoasă (Polyb.*Hist.*, VIII, 23: Armósata, ἡ κεῖται πρὸς τὴν Καλὴν πεδίον καλουμένην) Identitatea dintre toponimul Arsamosata si cel de Artamosata este foarte probabilă. Orasul este numit, ca si la Hirocles, Armósata (Hirocl.*Synecd.*, s.v.).

În timpul campaniei lui Corbulo din 62 A.D. împotriva regelui Armeniei Vologases, orasul este folosit de acesta din urmă ca loc de regrupare a trupelor si ca refugiu pentru familia sa. În timpul războaielor parthice sub Traian, acesta ocupă orasul într-un context încă prea puțin cunoscut. Nu se stie dacă ocuparea orasului de către Traian a avut loc înainte sau după ce acesta trece prin Melitene. Se pare însă că, după ce împăratul trimite legiunea XII Fulminata la Mitilene, pentru a-si asigura drumul spre Armenia, Traian trimite si o coloană pentru a ocupa Arsamosata, oras socotit unul din principalele centre ale Armeniei. Oricum, atacul si ocuparea orasului a reprezentat un moment important în evolutia războiului. În epoca târzie este mentionată ca resedință episcopală.

A. Baumgartner, RE, II.1, 1895, col. 1271, s.v. *Arsamosata*; F. Cumont, RE Suppl., III, 1918, col. 173, s.v. *Asmosata*; L. P. Longden, *The Wars of Trajan*, CAH IX, 1969, p. 242-243; A. H. M. Jones, *The Cities of the Eastern*

Roman Provinces, Oxford 1971, p. 446; L. Dillemann, *La Cosmographie du Ravennate* (Coll. Latomus 235), Bruxelles 1988, p. 154.

REPERE BIBLIOGRAFICE

- E. Akurgal, *Ancient Civilisations and Ruins of Turkey from Prehistoric Times until the End of the Roman Empire*, Istanbul 1973.
- S. E. Alcock, *Graecia capta. The Landscape of Roman Greece*, Cambridge 1993.
- R. Baladié, *Le Péloponnèse de Strabon Études de géographie historique*, Paris 1980.
- G. E. Bean, *Aegean Turkey*, London 1966.
- G. X. Bowersock, *Roman Arabia*, Cambridge (Mass.) 1983.
- H. Brewster, *Classical Anatolia*, London, 1993.
- A. Calderini, *Dizionario dei nomi geografici e topografici dell'Egitto greco-romano*, I.2, Madrid 1966.
- J.A. Cramer, *A geographical and Historical Description of Asia Minor*, Oxford 1832.
- Cunz, *Itineraria Romana*, Leipzig, 1929
- P. Faure, *Recherches de toponymie crétoise*, Amsterdam 1989.
- P.M.Fraser, *Cities of Alexander the Great*, Oxford 1996.
- M.Grant, *A Guide to the Ancient World, A Dictionary of Classical Place-Names*, New York 1986.
- B. Isaac, *The Near East Under Roman Rule*, Leiden, New York, Köln 1998.
- A. H. M. Jones, *The Cities of the Eastern Roman Provinces*², Oxford 1971.
- W. Kendrick Pritchett, *Studies in Ancient Greek Topography*, III, Berkeley-Los Angeles-London 1982.
- W. Kendrick Pritchett, *Studies in Ancient Greek Topography*, VI, Berkeley-Los Angeles-London 1989.
- F. Papazoglu, *Les villes de Macédoine a l'époque romaine*, BCH Suppl. XVI, Paris 1988.
- W. M. Ramsay, *The Historical Geography of Asia Minor*, London 1890.
- L. Robert, *Villes d'Aie Mineure. Études de géographie ancienne*, Paris 1962.

- L. Robert, *À travers l'Asie Mineure. Poètes et prosateurs, monnaies grecques, voyages et géographie*, Paris 1980.
- *Barrington Atlas of the Greek and Roman World*, R. J. A. Talbert ed., Princeton, Oxford 2000.
- *The Encyclopedia of Classical Sites*, R. Stillwell ed., Princeton, New Jersey 1976.
- *The Oxford Encyclopedia of Archaeology in the Near East*, 1, E. M. Meyers ed., Oxford, 1997.
- *The Cambridge Encyclopaedia of Archaeology*, A. Sheratt ed., Oxford 1980.
- *The New Encyclopedia of Archaeological Excavations in the Holy Land*, E. Stern ed., Oxford 1993.
- *Encyclopedia of the Ancient Greek World*, D.Sacks ed., Oxford 1996.
- M.Shanks, *Classical Archaeology of Greece*, Oxford 1996.
- D. Müller, *Topographischer Bildkommentar zu den Historien Herodots. Griechenland*, Tübingen-Berlin 1987.
- D. Müller, *Topographischer Bildkommentar zu den Historien Herodots. Kleinasien*, Tübingen-Berlin 1997.
- L. Zgusta, *Kleinasiatische Ortsnamen*, Heidelberg 1984.